

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – grovt narkotikabrott; nu fråga om förverkande

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

SJ

Ombud och offentlig försvarare: advokaten SB

Överklagade avgörandet

Svea hovrätts dom den 6 oktober 2015 i mål B 7106-15

Yrkanden

Jag yrkar att Högsta domstolen ska bestämma det belopp som SJ ska betala som förverkat värde och utbyte av försåld narkotika till 812 755 kr.

Jag yrkar att Högsta domstolen förordnar om kvarstad på så mycket av SJs egendom att ett belopp om 812 755 kr kan antas bli täckt vid utmätning. Kvarstaden ska bestå till fem veckor efter det att domen vunnit laga kraft eller betalningsskyldigheten till staten dessförinnan verkställts.

Frågan i målet

Det är av intresse ur prejudikatsynpunkt att Högsta domstolen klargör vilken princip som ska ligga till grund för bestämmande av det belopp som ska förverkas med anledning av försäljning av narkotika.

Bakgrund

I enlighet med tingsrättens i denna del lagakraftvunna dom har SJ dömts för grovt narkotikabrott och narkotikabrott till fängelse 3 år 6 månader.

Av tingsrättens dom framgår att domstolen funnit det styrkt att SJs narkotikaförsäljning inbringat sammantaget 962 694 kr (tingsrättens dom s. 19

under rubriken ”vilken omfattning har SJs narkotikaaffärer haft?” jämförd med bilaga 2 till tingsrättens dom).

Tingsrätten förpliktade SJ att såsom förverkat värde och utbyte av försåld narkotika utge 812 755 kr. Enligt tingsrätten utgjorde beloppet det samlade försäljningsvärdet av den narkotika som sålts (tingsrättens dom s. 22).

Hovrätten fann att det i aktuellt fall fanns skäl att förklara endast det belopp förverkat som svarar mot den ekonomiska fördel som SJ fått genom narkotikaförsäljningen. SJ hade uppskattat att den totala vinningen av den påstådda narkotikaförsäljningen maximalt kan ha uppgått till 250 000 kr. Med ledning av dessa uppgifter uppskattade hovrätten SJs förtjänst av försäljning av narkotika till 250 000 kr, vilket enligt hovrätten var det belopp som skulle förklaras förverkat. Enligt hovrätten skulle kvarstad beviljas mot SJ motsvarande det belopp som förklarats förverkat.

Grunderna för min inställning

I 6 § första stycket narkotikastrafflagen (1968:64) stadgas följande. Narkotika som har varit föremål för brott enligt denna lag ska förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt. I stället för narkotikan får dess värde förklaras förverkat. Även utbyte av sådant brott ska förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör ett brott enligt denna lag. Vad som sagts om narkotika gäller även narkotikaprekursorer.

Bestämmelserna om förverkande har reformerats genom lagstiftning som trädde ikraft den 1 juli 2005 (prop. 2004/05:135, bet. 2004/05:JuU31, rskr. 2004/05:237). Reformen innebär bl.a. att begreppet vinning har utmönstrats ur de specialstraffrättsliga förverkandebestämmelserna och ersatts med begreppet utbyte. Begreppet utbyte av brott har preciserats på så sätt att det gjorts klart att även egendom som har trätt istället för utbyte, avkastning av utbyte och avkastning av det som trätt istället för utbyte är att anse som utbyte av brott och därför kan bli föremål för förverkande (a. prop. s. 84 ff.).

Det har inte införts någon uttrycklig regel om att avdrag för kostnader som har samband med brottet inte ska göras vid fastställande av utbytets omfattning. Regeringen uttalade i denna fråga följande (a. prop. s. 90 ff).

Med termen utbyte av brott avses i 36 kap. 1 § brottsbalken såväl konkret egendom som någon kommit över genom brott, som det till ett penningbelopp uppskattade värdet av vad som åtkommit. När det är aktuellt att förverka den konkreta egendomen uppkommer i allmänhet inga tolkningssvårigheter; i dessa fall skall förverkandet avse just den åtkomna egendomen. Vid värdeförverkande måste däremot värdet av det ekonomiska utbytet av brottet beräknas. Som framgått av redogörelsen under 8.1 avses med utbyte i detta sammanhang som huvudregel endast

nettoutbytet. I princip skall alltså utgifter och omkostnader dras av vid beräkningen av utbytet. Denna princip gäller emellertid inte utan undantag.

Såsom *Lagrådet* konstaterar har det inom specialstraffrätten, särskilt bestämmelserna om förverkande av narkotika och alkohol, i praxis slagits fast en "bruttometod" såvitt avser förverkande av vederlag för försåld narkotika eller alkohol.

I såväl narkotikastrafflagen som alkohollagen - i likhet med många andra specialstraffrättsliga författningar - finns det föreskrifter om att egendom som varit föremål för brott eller värdet därav samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt.

HD har uttalat i samband med förverkande enligt såväl narkotikastrafflagen som alkohollagen att hela det vederlag som uppburits i och för sig bör anses vara underkastat förverkande och att det därvid inte finns anledning att söka skilja mellan värdet av den försålda narkotikan och vinningen av försäljningen. Bestämmelsen om värdeförverkande skulle nämligen enligt HD lätt kunna urholkas om man alltid, i fall då en vinst har gjorts vid en olovlig försäljning, skulle ta hänsyn till inköpskostnader och andra utgifter. Enligt HD är det därvid att beakta att man inte gör något avdrag för eventuella utgifter när den egendom som är föremål för förverkande, t.ex. vid olovligt innehav av alkoholdrycker, finns i behåll och blir föremål för förverkande (se NJA 1977 s. 735, NJA 1991 s. 387, NJA 2001 s. 129 och NJA 2004 s. 204).

Utgifter för förvärvet av den olovligt sålda egendomen har dock beaktas vid prövningen av om det skulle vara uppenbart oskäligt att förklara bruttobeloppet förverkat. Vid denna bedömning har HD haft som riktpunkt att den tilltalade inte skall få någon ekonomisk fördel av sin brottslighet. I linje härmed gjordes vid skälighetsbedömningen avdrag för inköpskostnader. Kostnader för verksamheten, utöver vad som erlagts för inköp av narkotikan, t.ex. resekostnader, har inte ansetts böra beaktas i vidare mån än att de kan motivera en viss avrundning nedåt av förverkandebeloppet (se NJA 1991 s. 387). I NJA 2004 s. 204 ansågs uppgivna tillverkningskostnader för olovligen framställd och därefter försåld sprit inte skäligen böra beaktas i större utsträckning än att det vid bestämmandet av det belopp som skall förklaras förverkat sker en viss nedsättning av det framräknade bruttobeloppet.

Frågan är om det finns tillräckliga skäl att, som utredningen föreslagit, i lagstiftningen föreskriva en uttrycklig "bruttometod", dvs. att avdrag inte skall göras för kostnader som har samband med brottet när utbytets omfattning fastställs.

I de ovan refererade rättsfallen hade själva föremålet för brottet i ett tidigare skede - innan det överläts - kunnat bli föremål för förverkande utan

att något avdrag görs för utgifter för förvärvet av detsamma. Det är då följdriktigt att motsvarande bedömning görs när man fastställer värde och utbyte i de fall föremålet för brottet försålts och att hela det uppburna vederlaget då i och för sig kan bli föremål för förverkande. I andra fall - när utgifter för att utföra brottet inte har lagts ned på något som i ett tidigare skede hade kunnat bli föremål för sakförverkande - framstår det kanske som mindre självklart med en bruttometod som utgångspunkt.

Utgångspunkten är idag alltså - när det gäller förverkande av utbyte - att en nettometod skall tillämpas (jfr även Berg m.fl. Brottsbalken, en kommentar, 36:18). Det är emellertid enligt regeringens mening uppenbart - vilket också kommit i uttryck i tidigare förarbetsuttalanden - att en nettometod inte kan tillämpas utan undantag. Vid ett rån skall utbytet - eller dess värde - förklaras förverkat. Det skulle framstå som orimligt om gärningsmannen fick göra gällande exempelvis inköp av vapen eller andra hjälpmedel som avdragsgilla kostnader. Såsom det uttalades i de ursprungliga förarbetena bör heller inte mutor, ersättningar till medbrottslingar eller andra utgifter som strider mot lag eller god sed som huvudregel kunna tillgodoräknas gärningsmannen som avdragsgilla kostnader.

Målsättningen för förverkandelagstiftningen är att ingen skall få någon ekonomisk fördel av sin brottslighet. Den naturliga utgångspunkten blir då att det är nettot - den vinst som gärningsmannen erhållit - som skall bli föremål för förverkande.

Vad som utgör utbyte av brott beror givetvis på vilket brott det är fråga om. Att det i vissa fall framstår som orimligt att göra avdrag för kostnader som har samband med ett brott behöver inte innebära att detta synsätt kan tillämpas i samtliga fall. Såsom det uttalades i 1986 års lagstiftningsärende - närmare återgivet i avsnitt 8.1 - kan det exempelvis finnas skäl att göra olika bedömningar vid utbyte av stöld, bedrägeri och häleri. Det är därför enligt regeringens mening en fråga som lämpar sig mindre väl för en generell reglering. Det är vidare svårt att överblicka vilka konsekvenser det skulle få att genomföra en "bruttometod" som huvudregel över hela linjen.

Att frågan om kostnadsavdrag inte med säkerhet är betjänt av någon generell bruttoregel bottnar i att det för olika brottstyper kan bli relevant med olika typer av överväganden. När det gäller förverkande av vederlag vid narkotikaöverlåtelser finns det exempelvis särskilda omständigheter - bl.a. det faktum att det är fråga om värdeförverkande av den överlåtna varan - som grundar ställningstagandet för en bruttoberäkning. I samband med 1990 års förverkandekonvention togs det fram en s.k. förklaranderapport. I den berörs frågan om kostnader i samband med brott. Det konstaterades i rapporten att olika stater lagstiftning varierade avsevärt gällande denna fråga och att det till och med förekom olikheter

inom de olika staternas rättsordningar beroende på vilket brott det är fråga om. I förklaranderapporten konstaterade de experter som framförhandlat konventionen att de skillnader som förelåg beträffande frågan om kostnader i samband med brott inte utgjorde något hinder för det internationella rättsliga samarbetet. Enligt förklaranderapporten kunde emellertid experterna enas om att värdet av den narkotika som införskaffats vid ett narkotikabrott alltid bör innefattas i definitionen av utbyte.

Den ändring som utredningen föreslår skulle - som utredningen också påpekar - innebära att kostnader som har samband med brottet i stället måste beaktas inom ramen för en skälighetsbedömning. *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* och *Malmö tingsrätt* har anfört att en övergång till en bruttometod förutsätter en mer generös skälighetsregel eller i vart fall en generös tillämpning av den regeln. Regeringen delar den bedömningen att nuvarande skälighetsregel knappast är anpassad till en bruttometod. I vissa fall torde en mer generös reglering vara nödvändig för att undvika stötande och orättvisa resultat. I andra fall torde regeln på ett tydligare sätt behöva peka ut vilka kostnader som är att beakta inom ramen för skälighetsbedömningen, för att inte en övergång till en bruttometod skulle leda till en mer oförutsägbar reglering.

Det går heller inte att bortse från de argument som *Brottsförebyggande rådet* och *Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* har anfört; att förverkande i realiteten skulle kunna få karaktären av ett straff om inte avdrag får göras för utgifter.

Sammantaget finner regeringen att det inte finns tillräckliga skäl att göra en sådan uttrycklig reglering som utredningen föreslagit i denna del. Det bör även fortsättningsvis överlämnas till rättstillämpningen att avgöra hur kostnader som har samband med brottet bör behandlas - med utgångspunkt i de skilda brottstyperna, förverkandeinstitutets syften och allmänna rimlighetsöverväganden.

Det bör i sammanhanget framhållas att de ändringar som föreslås när det gäller bl.a. brottsbalken och narkotikastrafflagen inte syftar till att ändra den praxis som har utvecklats genom bl.a. NJA 1977 s. 735 och inte heller vad som följer i övrigt av ställningstaganden i tidigare förarbeten.

Min bedömning

Som framgår enligt ovan har det i bestämmelserna om förverkande inte införts någon uttrycklig regel om att avdrag för kostnader som har samband med brottet inte ska göras vid fastställande av utbytet omfattning. Det kan dock inte råda någon tvekan om att det är lagstiftarens avsikt att det vid narkotikabrottslighet i första hand är bruttometoden som ska tillämpas och att de utgifter den tilltalade haft istället bör beaktas vid en skälighetsbedömning. Detta synsätt framgår också av tidigare praxis (se t.ex. NJA 1977 s. 735).

I nu aktuellt fall innebär åklagarens yrkande att såväl värdet som utbytet av narkotikan ska förklaras förverkat. Av förverkandebestämmelsen i narkotikastrafflagen framgår att förverkandeförklaringen kan omfatta narkotikan ifråga alternativt värdet av narkotikan och även utbytet av narkotikan (6 § narkotikastrafflagen). Vid försäljning av narkotika måste vederlaget därför kunna anses omfatta såväl ersättning för narkotikans värde som den vinst säljaren gör genom försäljningen.

Att då som hovrätten istället använda sig av en ren nettometod, dvs. lägga den tilltalades uppgifter om uppskattad vinst till grund för bedömningen och därmed bara förverka utbytet utan någon hänsyn tagen till värdet av den narkotika som varit föremål för brottsligheten, står enligt min uppfattning inte bara i strid med lagstiftarens intentioner och tidigare praxis, utan riskerar också att i många fall leda till stötande resultat. I förlängningen innebär en sådan rättstillämpning att den som hunnit sälja sin narkotika kommer i ett avsevärt bättre ekonomiskt läge än den som istället fått se sitt narkotikaparti förverkat.

Jag vill i sammanhanget också peka på lagstiftarens intentioner bakom den reform som trädde ikraft den 1 juli 2008 (prop. 2007/08:68, bet. 2007/08:JuU18) varigenom det infördes en möjlighet till s.k. utvidgat förverkande. I korthet innebär reformen att det vid viss allvarlig brottslighet (och även vid narkotikabrott av normalgraden) är möjligt att förverka inte bara utbyte av ett visst konkret brott utan också utbyte av en inte närmare preciserad brottslig verksamhet. För sambandet mellan det som förverkas och den brottsliga verksamheten gäller ett sänkt beviskrav i förhållande till vad som i allmänhet gäller i brottmålsprocessen. Samtidigt genomfördes vissa lagändringar i syfte att förbättra möjligheterna att provisoriskt säkra tillgångar som genom ett senare beslut kan komma att förverkas. I fråga om viss allvarlig brottslighet innebär 2008 års reform att det numera inte krävs ett direkt samband mellan ett visst konkret brott och vinster av just det brottet. Ändringarna utgör bl.a. ett genomförande av artikel 3 i rådets rambeslut 2005/212/RIF av den 24 februari 2005 om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott. Lagändringarna går dock i flera fall längre än vad rambeslutet kräver.

I propositionen framhålls att det givetvis är så att utsikten att uppnå ekonomisk vinning får anses vara den främsta drivkraften bakom många brott och att detta i all synnerhet gäller den grova och organiserade brottsligheten. Enligt regeringen är det av kriminalpolitiska skäl därför viktigt att den som begår ett brott inte bara lagförs, utan dessutom berövas möjligheten att skörda vinsterna av sin brottslighet. (a. prop. s. 48). Se också NJA 2010 s. 374 samt SOU 2015:67.

Mot denna bakgrund bör det enligt min mening vara en presumtion för att det är den s.k. bruttometoden som ska vara utgångspunkten när värde och utbyte av försåld narkotika ska bedömas. Detta innebär att hela det vederlag som uppburits bör anses vara underkastat förverkande och att det inte finns anledning att skilja mellan värdet av den försålda narkotikan och vinningen av försäljningen. Några

regelrätta "avdrag" för inköp av narkotikan eller för resor med anledning inköpen eller för t.ex. ventilationssystem vid odling av cannabis bör alltså inte komma ifråga. Om sådana kostnader ska beaktas bör detta istället ske vid en skälighetsbedömning i det enskilda fallet. (Jfr NJA 1991 s. 387 och NJA 2004 s. 204).

Som jag redogjort för ovan är det enligt tingsrätten utrett att SJ narkotikaaffärer inbringat sammantaget 962 694 kr. Mot denna bakgrund kan det inte anses uppenbart oskäligt att SJ förpliktas att såsom förverkat värde och utbyte av försåld narkotika utge 812 755 kr.

Kvarstad bör förordnas eftersom det föreligger fara för att SJ genom att avvika eller genom att undanskaffa egendom eller på annat sätt kommer att undandra sig att betala det belopp som kan antas bli föremål för förverkande.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Utvecklingscentrum (UC) Stockholm, som inom Åklagarmyndigheten ansvarar för rätts- och metodutveckling avseende bl.a. narkotikabrott, har i en framställning till riksåklagaren om att här aktuell dom bör överklagas anfört bl.a. följande.

Utvecklingscentrum Stockholm har förutom aktuellt avgörande tagit del av ytterligare avgöranden där nettoutbytet synes vara det som förverkats. Se t.ex. Hovrätten för Övre Norrlands dom den 15 september 2015 i mål B 553-15, Helsingborgs tingsrätts dom den 15 maj 2014 i mål B 5938-13 (fastställd av Hovrätten över Skåne och Blekinges den 29 juli 2014 i mål B 1671-14) och Hovrätten över Skåne och Blekingens domar den 27 februari 2012 i mål B 2944-11 och den 8 september 2014 i mål B 2191-14.

Utvecklingscentrum har i detta ärende skickat ut en snabbenkät och tillfrågat de åklagare som är kontaktåklagare för narkotikabrottsfrågor hur de ser på rättsläget. Av svaren på enkäten framkommer att såväl bruttometoden som nettometoden tillämpas vid beräkningen av värdeförverkande vid narkotikabrott. De kontaktade åklagarna ser en stor fara med att nettometoden används. Förutom att de anser det vara felaktigt och ur ett allmänt rättsmedvetande stötande framhålls att det är omöjligt att beräkna inköpspriset av illegala substanser och att ett användande av nettometoden leder till att det är fördelaktigare att ha sålt narkotikan innan ingripande eftersom den ekonomiska förlusten för gärningspersonen då blir mindre.

I aktuellt mål och andra underrättsavgörande har domstolar använt sig av nettometoden istället för bruttometoden vid beräkning av utbytet vid narkotikabrott. Detta synes inte vara i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner. Underrättspraxis är, som framgått, inte enhetlig. De avgöranden från Högsta domstolen som finns på området är relativt gamla (NJA 1972 s. 414, NJA 1977 s.735 och NJA 1991 s. 387). Dessutom har under senare år ett kraftigt ökat fokus skett på frågor om ekonomiskt utbyte av brott. Regelverket har förändrats och nya möjligheter att förverka utbyte av brott har tillkommit. Mot den nu angivna bakgrunden framstår det som angeläget att den fråga som nu är aktuell prövas av högsta instans.

För egen del instämmer jag i UC Stockholms uppfattning och anser lika med dem att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar mitt överklagande.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till:

UC Stockholm

Internationella åklagarkammaren i Stockholm (AM-148419-14)

Kammaråklagaren Chatrine Rudström